

Микола Степаненко

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ «ПОЛТАВІКА» ПРО ВЧЕНИХ-МОВОЗНАВЦІВ

Укладачі тому «Мова і література» енциклопедії «Полтавіка» працюють над тим, щоб до нього ввійшли імена всіх учених-філологів, які народилися на Полтавщині або пов'язали свій життєвий і науковий шлях із цим унікальним куточком України. Список дослідників поповнюється й поповнюється. Важливим є не лише те, що полтавсько-київський діалект був використаний як база для національної мови, для літературної мови, а й те, що розвиток української лінгвістики нерозривно пов'язаний з особистостями, котрим дав путівку у великий світ науки край Самійла Величка, Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Євгена Гребінки, Панаса Мирного, Олеса Гончара. Серед них – доктори філологічних наук, професори, які свого часу зробили вагомий внесок у розвиток науки про мову, а також їхні продовжувачі, які нині сумлінно трудяться на лінгвістичній ниві, стоять на сторожі українського слова.

ВАЛЮХ Зоя Орестівна

(уродж. Нестеренко; 12.09.1954, с. Ключівка Новосанжарського р-ну Полтавської обл.) – учений-мовознавець, доктор філологічних наук (2006), професор (2007).

Закінчила Новосанжарську СШ (1972), філологічний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (тепер національний університет) (1973–1975). Навчалася в докторантурі Інституту української мови НАН України (2000–2003). Працювала вчителем російської мови і літератури в Зарічній СШ Костанайської обл. Північного Казахстану (1978–1980), старшим викладачем кафедри російської мови як іноземної на підготовчому факультеті для іноземних громадян Полтавського сільськогосподарського інституту (нині державна аграрна академія) (1980–1984), старшим викладачем (1984–1991), доцентом (1991–1993) кафедри російської мови (згодом загального та російського мовознавства), доцентом (1993–2000, 2003–2006), професором (2006) кафедри української мови, завідувачем кафедри філологічних дисциплін (з 2006), проректором із навчальної

роботи (1995–1996) Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка (нині національний педагогічний університет). Із 2010 р. завідує кафедрою української мови в Київському національному лінгвістичному університеті.

Працює в різних галузях лінгвістики, передусім у словотворі й морфології. Уперше в українському мовознавстві створила дериваційну парадигматику іменника. Автор понад 150 праць. За редакцією З. О. Валюх на кафедрі філологічних дисциплін ПНПУ започатковано видання збірника наукових праць «Проблеми сучасної філології: лінгвістика, літературознавство, лінгводидактика».

Праці: Словотвірна парадигматика іменника в українській мові : Монографія. – К. ; Полтава, 2005; Дериваційна парадигма слова в контексті синтаксичної парадигматики // Лінгвістичні студії. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – Ч. 1; Структура ад'єктивної зони типової словотвірної парадигми іменників – назв осіб в українській мові // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку. – Запоріжжя : ЗНУ, 2006; Нульові словотвірні парадигми іменника в українській мові // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – Вип. 9; Вербальний блок словотвірної парадигми іменників – назв осіб в українській мові // Вісник Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ, 2007; Категорія демінутивності та її вияв у словотвірних парадигмах іменника української мови // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Філологічні науки». – Полтава, 2008. – Випуск 1–2 (59–60); Іменники української мови як база дієслівного словотворення // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. – Вип. VIII; Ізоморфізм дериваційних парадигм у словотворі та синтаксисі // Мовознавчий вісник. – Черкаси, 2009. – Вип. 8 та ін.

ГОРОДЕНСЬКА Катерина Григорівна

(уродж. Чемерис; 17.11.1948, с. Мелюшки Хорольського р-ну Полтавської обл.) – український мовознавець, доктор філологічних наук (1991), професор (1993).

Закінчила Новоаврамівську СШ (1966), Кіровоградський державний педагогічний інститут імені О. С. Пушкіна (тепер державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка) (1970), аспірантуру при Інституті мовознавства імені О. О. Потебні АН УРСР (1975). Упродовж 1970–1972 рр. працювала асистентом кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного інституту, 1975–1991 рр. – молодшим та старшим науковим співробітником відділу теорії та історії української мови, в.о. завідувача сектору теорії української мови Інституту мовознавства.

Із 1991 р. в Інституті української мови: спочатку провідний науковий співробітник відділу історії та граматики української мови, потім заступник директора з наукової роботи (1998–2003), завідувач відділу граматики (з 2007).

К. Г. Городенська – автор понад 250 наукових праць. Їхня проблематика досить широка, стосується багатьох галузей українського мовознавства: словотвору, морфології, синтаксису (семантичного, дериваційного та категорійного), функціональної і категорійної граматики, граматичної лексики, правопису та культури мови. Досліджувала способи творення слів в українській мові, проблему словотвірної і синтаксичної похідності, створила теоретичні засади словотвірної морфеміки на принципах функціонально-семантичного синтаксису, синтаксичної деривації й дериваційного синтаксису як нової галузі синтаксичної науки.

У теоретичній морфології розробляла частиномовну проблематику і проблематику нечастиномовних класів одиниць (слів-морфем і слів-речень), питання синтетизму та аналітизму в морфологічній системі української мови.

Вагомий внесок зробила в розбудову теорії синтаксису: дослідила реченнєвотвірний потенціал семантичних предикатів залежно від їхньої валентності, розробила концепцію дериваційного синтаксису, на засадах категорійного синтаксису визначила співвідношення семантико-синтаксичних надкатегорій предикатності та субстанційності і формально-граматичних категорій присудка, підмета, другорядних членів речення тощо.

Автор першої праці в галузі української граматичної лексики, у якій найповніше систематизовані граматичні (формально-граматичні та семантико-синтаксичні) функції сполучників української мови, їхні позиції в складному та простому ускладненому реченнях.

Багато працює над проблемами українського правопису. Була членом робочої групи, яка підготувала «Український правопис: Проект найновішої редакції» (1999). Взяла активну участь у гострих дискусіях, присвячених обговоренню змін до цього «Проекту».

Активно впливає на мову наукових видань, засобів масової інформації та на мовне оформлення різних документів, відповідає на листи-запити з приводу написання слів, слововживання та словотворення, пропагує аргументовані нові рекомендації щодо вживання слів і синтаксичних конструкцій, які відповідають нормам сучасної української літературної мови, виступає по радіо та в пресі. Взяла участь як відповідальний редактор у проекті, що передбачав спостереження за мовленням телевізійників на каналі СТБ, аналіз типових помилок та виправлення настанов щодо складних і суперечливих випадків написання та вживання слів. Результати спостережень узагальнено в книжці «Ргомова, або Де ми помиляємося...» (2006). К. Г. Городенська – голова погоджувальної комісії з проблемних питань українського слововживання, словотворення та написання слів Інституту української мови НАН України.

Підготувала 8 докторів і 32 кандидатів філологічних наук.

Надає допомогу вищій школі, викладачам кафедр української мови педагогічних університетів. Вона – співавтор підручника «Грамматика української мови. Морфологія» (1993), кількох посібників із граматики, зокрема посібника «Теоретична морфологія української мови» (2004), відзначеного іменню премією НАН України.

К. Г. Городенська – заступник голови наукової ради «Українська мова», член редколегій багатьох періодичних видань.

Лауреат премії імені О. О. Потебні НАН України (2005).

Праці: Деривація синтаксичних одиниць. – К. : Наук. думка, 1991; Грамматичний словник української мови : Сполучники. – Херсон ; К. : Вид-во ХДУ, 2007; Числівник української мови. – К. : Наук. думка, 1980 (у співавт.); Словотвірна структура слова. – К. : Наук. думка, 1981 (у співавт.); Грамматика української мови. – К. : Рад. школа, 1982 (у співавт.); Семантико-синтаксична структура речення. – К. : Наук. думка, 1983 (у співавт.); Морфеміка української мови. – К. : Наук. думка, 1987 (у співавт.); Грамматика української мови. Морфологія : підручник. – К. : Либідь, 1993 (у співавт.); Теоретична морфологія української мови : Академ. грамматика укр. мови / За ред. І. Вихованця. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004 (у співавт.); Словотвір сучасної української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1979 (у співавт.); Ргомова, або Де ми помиляємося / Відповід. ред. та автор розділів. – К. : Стандарт, 2006; Із найновіших рекомендацій щодо складних уживань в українській мові : посібник. – К. ; Слов'янськ, 2006 (у співавт.).

А-ра: Берегиня Рідного Слова (до 60-річчя з дня народження професора Катерини Городенської). – Черкаси, 2009; Валюх З. «...Бо в серці племін – не байдужий лід» (ювілейне слово про видатного мовознавця Катерину Городенську) // Рідний край. – 2008. – № 2; Вихованець Іван, Фурса Валентина. У

гроні визначних українських мовознавців (до ювілею професора Катерини Городенської) // Мовознавчий вісник : збірник наук. праць. – Черкаси, 2009. – Вип. 8; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75, 1930–2005 : Матеріали до істор. – К. : Довіра, 2005. – С. 432–433; Українська мова : Енциклопедія. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007 – С. 110.

ЖАЙВОРОНОК Віталій Вікторович

(07.11.1941, с. Денисівка Оржицького р-ну Полтавської обл.) – учений-мовознавець, доктор філологічних наук (1990), професор (1992), перекладач.

Закінчив Київський державний педагогічний інститут імені О. М. Горького (нині Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова) (1963), аспірантуру при кафедрі української мови цього навчального закладу. Із 1969 р. (з перервами) працює в Інституті мовознавства імені О. О. Потебні АН УРСР (тепер НАН України): молодший, старший, провідний науковий співробітник. Дослідницькі інтереси В. В. Жайворонка зосереджені на проблемах лексикології, лексикографії, стилістики, етнолінгвістики, синтаксису, перекладознавства. Він один з укладачів і редакторів тлумачного «Словника української мови» в 11 т. (т. 7, 1976; т. 8, 1978), «Словника скорочень в українській мові» (1988), редактор і один з укладачів «Російсько-українського словника» (2003). Автор першого словника-довідника «Велика чи мала літера» (2005), словника-довідника «Знаки української етнокультури» (2006).

Опублікував близько 100 наукових праць, з-поміж яких і посібники для школи: Світлиця. Навчальний посібник для 1-го класу. – К., 2001 (у співавт.); Дивограй. Навчальний посібник для 2-го класу. – К., 2001 (у співавт.). Учасник XIII Міжнародного з'їзду славистів (Любляна, 2003).

А-ра: Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75, 1930–2005. – К. : Довіра, 2005. – С. 446–447; Українська мова : Енциклопедія. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 182; Українські мовознавці та письменники-моторворці : Довідник. – К. : НДІ, 2008. – С. 88–89.

ЖИТЕЦЬКИЙ Павло Гнатович

(23.12.1836 (04.01.1837), м. Кременчук, тепер Полтавської обл. – 05(18).03.1911, м. Київ) – філолог, педагог, громадський діяч, доктор російської словесності (1908), член-кореспондент Петербурзької АН (з 1898), член НТШ у Львові (з 1903).

Походить із родини священника. Закінчив Київську духовну академію (1860), історико-філологічний факультет Київського університету (1864). Працював учителем російської мови та літератури в Кам'янець-Подільській гімназії (1864–1868), у Києво-Печерській гімназії, у чо-

ловічій та жіночій гімназії м. Києва (1868–1874), викладав словесність у Колегії Павла Галагана. Після звільнення з посади вчителя в Колегії переїздить до Петербурга, учителює, читає лекції студентам-філологам в університеті. 1882 р. повертається до Києва, поновлюється на роботі в Колегії Павла Галагана й безперервно там працює до 1893 р. Хвороба змусила припинити педагогічну діяльність.

Наукова спадщина вченого велика й багатогранна: досліджував українську історичну фонетику, українську діалектологію, лексику української книжної мови XVII ст., історію української та російської літературної мови, процес нормалізації української лексикографії, історію мовознавства, опублікував низку пам'яток української мови, літератури та фольклору.

У праці «„Енеїда” Котляревського і найдавніший список її у зв'язку з оглядом малоруської літератури XVIII ст.» (К., 1900) наголосив на значенні І. Котляревського як зачинателя нової української літератури й літературної мови; проаналізував мову староукраїнської літератури в останній період її історії та проблему наступності в розвитку старої та нової української літератури; дослідив функціонування в писемності XVII–XVIII сс. двох типів старої літературної мови: 1) слов'яноруського, представленого у творах Ф. Прокоповича, В. Григоровича-Барського, літописі Г. Грабянки, тогочасних драмах, і 2) книжного, яким написані окремі літописи, діаріуші, господарські порадики. Останній різновид літературної мови, за П. Г. Житецьким, поєднував стару писемну традицію з елементами живого народного мовлення. Учений заперечив погляд, згідно з яким між старою й новою українською літературою не існувало спадкоємності, й переконливо довів, що остання є наслідком не зовнішніх впливів, а внутрішнього розвитку попередньої літературної творчості. П. Г. Житецький убачав у мовно-літературній діяльності Івана Котляревського розвиток традиції вживання живого народного мовлення в низьких жанрах староукраїнської писемності (своєю «Енеїдою» він «влив у... старий міх нове вино української народної творчості»).

Праці: Нарис звукової історії малоруського наріччя (1876); Опис Пересопницького рукопису XVI ст. (1876); Нарис літературної історії малоруського наріччя в XVII ст. (1889); Діалог Платона «Кратіл» (1890); Думки про народні малоруські думи (1893); Гумбольдт в історії філософського мовознавства (1900); До історії літературної російської мови в XVIII ст. (1903); Про переклади Євангелія малоруською мовою (1905); шкільні підручники: «Теорія твору з хрестоматією» (1895); «Теорія поезії», «Нариси з історії поезії» (1898);

А-ра: Українська мова : Енциклопедія. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 184–185; Плачинда В. П. Павло Гнатович Житецький. – К., 1987; Жовтобрюх М. А. Павло Гнатович Житецький (до 150-річчя з дня народження) // Наукова спадщина мовознавця Михайла Жовтобрюха / Автор і упоряд. д-р філол. наук, проф. М. І. Степаненко. – Полтава : ВАТ «Видавництво Полтава», 2007; Українська Літературна Енциклопедія : В 5 т. / Редкол. : І. О. Дзевєрін (відповід. ред.) та ін. – К. : «Укр. Рад. енцикл.» імені М. П. Бажана, 1990. – Т. 2. – С. 202–203.

ЖОВТОБРЮХ Михайло Андрійович

(17.11.1905, с. Ручки (тепер Гадяцького р-ну Полтавської обл.) – 16.12.1995, м. Київ) – український мовознавець, доктор філол. наук (1964), професор (1965), педагог.

Виходець із селян. Початкову чотирирічну освіту здобув у рідному селі, навчався у вищепочатковій школі в містечку Комишні Миргородського району, у Гадяцькому педтехнікумі (закінчив 1923 р.). Працював учителем початкових класів у с. Попівщині Роменського р-ну Сумської обл., у м. Харцизьку Донецької обл. Закінчив факультет професійної освіти Дніпропетровського ІНО (нині національний університет імені Олеса Гончара) (1929 р. – мовно-літературне відділення, 1930 р. – соціально-економічне відділення). Працював викладачем української мови в Дніпродзержинському металургійному інституті (тепер державний технічний університет) (1930), викладачем, старшим викладачем у Запорізькому педагогічному інституті (нині національний університет) (1930–1937), старшим викладачем, доцентом, завідувачем кафедри української мови, деканом мовно-літературного факультету, заступником директора з навчально-виховної роботи в Київському педагогічному інституті імені О. М. Горького (тепер національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова) (1937–1941, 1944–1948). Щоб уникнути репресій, виїхав з України, три роки (1948–1951) завідував кафедрою російської мови в Тюменському (Росія) і два роки (1951–1953) в Бухарському (Узбекистан) педагогічних інститутах. Повернувся на батьківщину, оселився в Черкасах, завідував кафедрою української та російської мов (1953–1959) у педагогічному інституті (нині національний університет імені Б. Хмельницького). Протягом 1959–1963 рр. працював старшим науковим співробітником відділу теорії української літературної мови Інституту мовознавства імені О. О. Потебні АН УРСР, із 1963 р. по 1976 р. очолював цей відділ; водночас (1960–1985) був професором Київського педагогічного інституту (1964–1968 рр. – за сумісництвом завідувачем кафедри російської мови цього вишу). Упродовж 1967–

1982 рр. – старший науковий співробітник-консультант Інституту мовознавства. Підготував 1 доктора і 24 кандидатів філологічних наук. Автор 317 праць. За редакцією М. А. Жовтобрюха вийшло 68 монографій, збірників наукових праць, словників. Був членом редакційної колегії 53 видань. Персоналія (слово про видатного лінгвіста вчених-мовознавців, учених-філософів, учених-педагогів, його вчителів та учнів, журналістів, земляків) представлена в 50 академічних виданнях, науково-методичних журналах, усесоюзних, республіканських, обласних, районних газетах, наукових і періодичних виданнях вищих навчальних закладів. М. А. Жовтобрюх проводив велику громадсько-наукову роботу: 1962–1982 рр. – член науково-методичної ради для пропаганди літератури і мови при Республіканському правлінні товариства «Знання»; 1967–1987 рр. – член секції мовно-літературних та архівно-документальних пам'яток історії та культури; 1965–1977 рр. – член Комітету наукової термінології при Президії АН УРСР; 1974–1978 рр. – член бюро Відділення літератури, мови та мистецтвознавства АН УРСР; 1958–1963 рр. – член координаційної комісії з мовознавства Української РСР; 1959–1980 рр. – член Науково-методичної комісії з мовознавчих дисциплін Міністерства освіти УРСР; 1969–1977 рр. – заступник голови цієї комісії; 1972–1984 рр. – член Науково-методичної ради з вищої філологічної освіти Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР; 1960–1983 рр. – член міжнародної лінгвістичної термінологічної комісії при Міжнародному комітеті славистів; 1969–1983 рр. – член комісії з фонетики і фонології слов'янських мов; 1978–1983 рр. – член транскрипційної комісії Міжнародного комітету славистів; 1978–1982 рр. – член ученої ради Відділу наукової інформації з суспільних наук АН УРСР, член міжвідомчої наукової ради «Наука – народній освіті»; 1967–1988 рр. – член редколегії журналу «Мовознавство».

Передав Полтавському державному педагогічному інституту імені В. Г. Короленка (тепер – національний педагогічний університет) понад 6000 примірників із власної бібліотеки – книг, журналів, авторефератів, підручників, художніх творів, методичних розробок. Из-поміж них наукові праці Л. Булаховського, Ф. Буслаєва, М. Вознюка, П. Волинського, Я. Головацького, Г. Голоскевича, М. Грунського, Ю. Карського, А. Кримського, М. Максимовича, О. Павловського, О. Потебні, О. Синявського, І. Срезневського, Є. Тимченка та ін. Подарував Полтавському літературно-меморіальному музею І. П. Котляревського видання «Енеїди» (1798, м. Петербург).

Науковий діапазон М. А. Жовтобрюха досить широкий: сучасна українська літературна мова, історія української мови, історія українського мовознавства, порівняльна граматики слов'янських мов, діалектологія, соціолінгвістика, культура усної і писемної мов. Автор монографій «Мова української періодичної преси» (кінець XIX – початок XX ст.) (К. : Вид-во АН УРСР, 1963), «Нарис історії українського мовознавства» (1918–1941) (К. : Наук. думка, 1991), «Українська граматики» (К. : Наук. думка, 1986, рос. мовою, у співавт.) та ін. Співавтор і відповідальний редактор праць «Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика» (К. : Наук. думка, 1969), «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» (К. : Наук. думка, 1973). Співавтор праці «Історія української мови. Фонетика» (К. : Наук. думка, 1979), що стала однією з найкращих спроб вивчення звукового ладу української мови. Брав участь у написанні підручників і посібників для університетів та педагогічних інститутів: «Історична граматики української мови» (К. : Рад. школа, 1957), «Історична граматики української мови» (К. : Вища школа, 1980), «Порівняльна граматики української і російської мов» (К. : Вища школа, 1978), «Курс сучасної української літературної мови» (К. : Вища школа, 1972) та ін. Опублікував низку досліджень про мовознавців, про мовну практику письменників-полтавців: «Видатний український вчений П. Г. Житецький (до 130-річчя з дня народження)» (Український історичний журнал. – 1967. – № 1); «Є. К. Тимченко як дослідник української мови (До 100-річчя з дня народження)» (Укр. мова і літ. в шк. – 1966. – № 10); «Євген Костянтинівич Тимченко – вчений і педагог» (Мовознавство. – 1991. – № 5); «Народові відданий. До сторіччя з дня народження П. Ф. Залозного» (Радянська освіта. – 1966. – 8 січня); «Павло Гнатович Житецький (до 150-річчя від дня народження)» (Укр. мова і літ. в шк. – 1986. – № 12); «Староукраїнські мовні традиції в творчості І. П. Котляревського» (Слава сонцем засіяла. – К. : Дніпро, 1972) та ін.

А-ра: Наукова спадщина мовознавця Михайла Жовтобрюха / Автор і упорядник доктор філол. наук, проф. М. І. Степаненко. – Полтава : ВАТ «Видавництво Полтава», 2007; Українська мова : Енциклопедія. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 193.

КАЛАШНИК Володимир Семенович

(03.07.1936, с. Мануйлівка Козельщанського р-ну Полтавської обл.) – учений-мовознавець, доктор філологічних наук (1992), професор (1994), академік АН ВШ України (1998), поет.

Закінчив Мануйлівську середню школу (1953), філологічний факультет Харківського державного університету імені О. М. Горького (1958). Працював учителем середньої школи № 1 імені М. О. Скрипника (1958–1964), директором середньої школи № 2 м. Барвінкове на Харківщині (1964–1967). Із 1967 р. й дотепер у Харківському державному університеті імені О. М. Горького (нині національний університет імені В. Н. Каразіна): асистент, доцент, професор, завідувач кафедри української мови (1986–2011).

Обґрунтував теоретичний і прагматичний аспекти дослідження надслівних образно-сміслових єдностей у системі засобів художньої мови. Здійснив аналіз української поетичної фразеології та афористики XX ст., а також мови творів видатних українських письменників (Т. Шевченка, П. Куліша, П. Тичини, О. Довженка, А. Малишка, Л. Костенко, В. Стуса, І. Світличного, І. Драча, Д. Павличка та ін.). Доповнив методикку навчання української мови як іноземної, зокрема на російськомовній основі. Досліджує становлення української термінології, процес адаптації інтернаціональних термінів до системи сучасної української мови. У колі фахових інтересів науковця постійно перебувають питання культури мови і стилістики. Має понад 200 публікацій (одноосібних і в співавторстві), з-поміж них 1 монографія, 6 навчально-методичних посібників, 7 словників. Голова спеціалізованої вченої ради (з 1996 р.). Підготував 13 кандидатів і 1 доктора філологічних наук. Член Національної правописної комісії, член експертної комісії МОН з проблематики наукових досліджень за напрямом «Філологія». Нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України (2005), заслужений професор ХНУ імені В. Н. Каразіна (2000), Відмінник освіти України, заслужений працівник освіти України (2008)

Автор поетичних збірок «Осінній дивоцвіт» (2000), «Бентежне надвечір'я» (2004), «Біла зоря» (2006), «Незгасимі світи» (2010), «Осоння Осені» (2012). Окремі поезії покладено на музику (композитори Лариса Журавель, Валерій Скляр, Василь Будянський). Особливо популярна серед земляків пісня «Мануйлівко, село полтавсько-пслове» (музика Миколи Хоменка). Залюбленість у полтавський край відчутна в багатьох віршах, зокрема таких, як «Пам'яті Григора Тютюнника», «Твоє, дитинство, вічно сине небо...», «Вже серпень по отаві молодій...», «Я знов у рідному селі...» та ін. На слова В. Калашника створено гімн Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (музика Лариси Донник).

Праці: Особливості слововживання в поетичній мові. – Х. : Основа, 1985; Фразотворення в українській поетичній мові радянського періоду (семанти-

ко-типологічний аспект). – Х. : Основа, 1985; Філософія словесного образу у працях О. О. Потебні // Олександр Потебня : сучасний погляд. – Х. : Майдан, 2006; Словник фразеологічних антонімів української мови. – К. : Довіра, 2001 (також видання 2004, 2006; у співавт.); Російсько-український словник з радіотехніки, радіоелектроніки та радіофізики. – К. : Наук. думка, 2006 (співукл. і співред.); Глумачний словник сучасної української мови : загальноновживана лексика / За заг. ред. проф. В. С. Калашника. – Х. : ФОП Співак Т. К., 2009 (співукл., ред.); Глумачний словник сучасної української мови : Фахова лексика / За заг. ред. проф. В. С. Калашника. – Х. : ФОП Співак Т. К., 2009 (співукл., ред.).

А-ра: Калашник Володимир Семенович : Біобібліографічний покажчик / уклад. : Г. А. Губарева, Р. А. Трифонов. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006; Калашник Володимир Семенович // Професори Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : Біобібліографічний покажчик / За ред. В. С. Бакірова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009; Тараненко О. О. Калашник Володимир Семенович // Українська мова : Енциклопедія. Вид. третє, зі змінами і доповненнями. – К. : Вид-во «Українська енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 252–253.

КОЛОМІЄЦЬ Микола Пилипович

(27.09.1936, хутір Суха Солониця Лубенського району Полтавської обл. – 17.11.2008, м. Дніпропетровськ) – учений-мовознавець, доктор філологічних наук (1990), професор (1992).

Закінчив сім класів Березотоцької середньої школи Лубенського р-ну (1951), Гадацьке педагогічне училище (1955), Дніпропетровський державний університет (нині національний університет імені Олеся Гончара) (1964), аспірантуру при цьому ВНЗ (1975). Працював учителем початкових класів і вчителем української мови та літератури середньої школи № 34 міста Дніпропетровська (1958–1970), завідував кабінетом української мови й літератури Дніпропетровського інституту вдосконалення кваліфікації вчителів (1970–1972). Викладав українську мову в Сімферопольському університеті (нині Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського) (1975–1977). Із 1977 по 1992 р. у Дніпропетровському університеті: доцент, завідувач кафедри української мови (згодом української філології) (1990–2006). Відмінник народної освіти (1971).

Наукові інтереси: українська фразеологія і лексикографія. Автор близько 100 праць.

Праці: До питання про лексико-фразеологічну синоніміку української мови // Исследования по русскому и украинскому языкам. – Дніпропетровськ : ДГУ, 1973; Робота над лексико-фразеологічними синонімами при вивченні іменника // Укр. мова і літ. в шк. – 1975. – № 10; Лексико-фразеологічні синоніми із значенням «мовчати» в сучасній українській мові // Сучасне українське літературне мовлення. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1975; Словотвірні видозміни

іменника і пов'язані з ним фразеологічні синоніми в українській мові // Питання словотвору і граматичної структури української мови. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1976; Фразеологізація парафрастичних зворотів // Журналістика : преса, радіо, телебачення : Республіканський міжвідомчий наук. збірник. – К. : КДУ, 1977. – Вип. 3; Лексико-фразеологічні синоніми прикметникового типу в сучасній українській мові // Дослідження з граматики і граматичної стилістики. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1977; Словотворення на базі фразеологічних одиниць в українській мові // Питання лексикології і граматики. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1978; Спостереження над лексико-фразеологічною синонімікою поетичних творів Т. Г. Шевченка // Збірник праць 23-ї наукової Шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1979; Структурно-граматичні і стилістичні властивості дієслівних синонімів // Дослідження з граматики і граматичної стилістики. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1980; Фразеологічна синоніміка української мови : Навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1986; Питання фразеологічної синоніміки (на матеріалі української мови) : Навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1987; Словник фразеологічних синонімів. – К., 1988; Семантико-стилістичні функції фразеологічних синонімів у поезіях Т. Г. Шевченка // Мовознавство. – 1992. – № 2; Словник української мови в малюнках. – К. : Освіта, 1995; Малий словник іншомовних слів. – К. : Освіта, 1998.

А-ра: Українська мова : Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2005. – С. 260.

ЛАРІН Борис Олександрович

(05 [17].01.1893, м. Полтава – 26.03.1964, м. Ленінград [нині Санкт-Петербург]) – філолог, учений-мовознавець, перекладач, педагог, член-кореспондент АН УРСР (з 1945 р.), академік АН Лит. РСР (з 1949 р.).

Народився в сім'ї вчителя, який згодом став священиком. Навчався в Кам'янець-Подільській гімназії (1902–1906), у Київській колегії імені П. Галагана (1906–1910). Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету (тепер національний університет імені Тараса Шевченка) (1914). Із 1917 р. доцент, з 1931 р. – професор Петроградського ун-ту (згодом Ленінградський, С.-Петербурзький ун-т). Завідував кафедрою російської мови (1953–1954), загального мовознавства (1958), слов'янської філології (1961–1964), був деканом філологічного факультету (з 1954 р.). 1960 р. заснував в університеті науковий лексикографічний центр – Міжкафедральний словниковий кабінет, який працював над упорядкуванням словників (нині центр має його ім'я, співпрацює з Лексикографічним відділом Інституту досліджень РАН, реалізуючи задум Б. О. Ларіна – створити «Словарь обиходного русского языка московской Руси XVI–XVII вв.»).

Автор праць з історико-порівняльного та загального мовознавства, слов'янських, балтійських, індійських мов, стилістики художньої мови та перекладу: Очерки по истории слов в русском языке. Вводная заметка // Русский язык в школе. – 1940. – № 4; Из заметок о русско-литовских соответствиях // Науч. бюллетень Ленингр. ун-та. – 1946. – № 11–12; Состояние и задачи литовского языкознания // Труды Ин-та языка и литературы АН Латвийской ССР. – Рига, 1953. – Т. 11; Из русско-индийских соответствий: (Индийские параллели к древнерусскому *люди лучшие*) // Вестник ЛГУ. – 1958. – № 8; Из славяно-балтийских сопоставлений (стыд-срам) // Вестник ЛГУ. – 1958. – № 14; Об одной славяно-балто-финской изоглоссе. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1963; Лекции по истории русского литературного языка (X – середина XVII в.). – М.: Высш. школа, 1975; История русского языка и общего языкознания. – М.: Просвещение, 1977; О разновидностях художественной речи // Русская речь. – Пг, 1923. – Вып. 1; О лирике как разновидности художественной речи. Новая серия. – Л., 1927. – Вып. 1; О языке пьесы «Враги» // Литературный критик. – 1963. – № 11.

Один з організаторів підготовки «Атласу української мови», опублікував низку досліджень з української діалектології: Програма для збирання матеріалів до діалектологічного атласу української мови (з інструкцією). – К.: Вид-во АН УРСР, 1968; Проект Діалектологічного атласу української мови // Семинар-нарада завідувачів кафедр російської та української мови в педвузах УРСР: Тези доповідей. – К., 1948. – Вип. 2; Про методологію радянської лінгвістичної географії // Діалектологічний бюлетень АН УРСР. – К., 1949. – № 1; Принципи укладання обласних словників української мови // Діалектологічний бюлетень. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – Вип. 6; Про народну фразеологію // Українська мова в школі. – 1959. – № 9; Спірні нерозв'язані питання української регіональної лексикографії // Тези доповідей XI республіканської діалектологічної наради (15–18/XI 1962 р.). – К., 1962. Б. О. Ларін одним із перших почав вивчати мову міського населення (Мовний побут міста // Червоний шлях. – Харків, 1928. – Ч. 516; К лингвистической характеристике города (Несколько предпосылок) // Изв. гос. пед. ин-та им. Герцена. – Л., 1928. – Вып. 1; О лингвистическом изучении города // Русская речь. – Л., 1928. – Вып. 3). Підготував низку рецензій на праці з українського мовознавства (Сумцов М. Ф. Начерк розвитку української літературної мови; Савченко С. В. Происхождение романских языков // Родная земля. – К., 1918. – Т. 1; Про «Сонячні кларнети» П. Тичини // Книгарь. – К., 1920; Плющ П. П. Нариси з історії української літе-

ратурної мови. – К., 1958), з-поміж яких наукова розвідка, присвячена полтавським говорам (Ващенко В. С. Полтавські говори. Харків, 1957 // Діалектологічний бюлетень. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – Вип. 7). Особливе місце в лінгвістичному доробку Б. О. Ларіна займають праці з лексикографії, фразеології: Проект древнерусского словаря (Принципы, инструкции, источники). – Л.: Изд-во АН СССР, 1586 г.; Парижский словарь москвитов 1586 г. – Рига: Латвийский гос. ун-т, 1948; О работе над новыми словарями // Вестник Ленинградского государственного ун-та. – 1960. – № 20; О методах изучения фразеологических сочетаний // Тезисы докладов по секции филологических наук. – Л., 1954; Очерки по фразеологии. О систематизации и методах исследования фразеологии // Ученые записки Ленинградского ун-та. – 1956. – № 198. Серия филологическая. – Вип. 24.

Заслужений діяч науки РРФСР (1957).

Л-ра: Тимошенко П. Д. Б. О. Ларін і українська мова // Вісник Київського університету. Серія філології та журналістики. – 1964. – № 6; Гриценко П. Ю. Внесок Б. О. Ларіна у розвиток української діалектології // Актуальні питання мовознавства у світлі праць Б. О. Ларіна і Ф. П. Філіна. – К., 1993; Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 290–291.

ЛОМАКОВИЧ Світлана Володимирівна

(19.12.1947, с. Карлівка Харківської (тепер Полтавської) обл.) – учений-мовознавець, доктор філологічних наук (1994), професор (2001).

Закінчила СШ № 7 м. Харкова (1965), Харківський державний педагогічний інститут імені Г. С. Сковороди (1972), аспірантуру при Московському державному університеті імені М. В. Ломоносова (1981). Викладала мову й літературу в Пархомівській СШ Краснокутського району Харківської обл. (1972–1973), СШ № 3 м. Харкова (1973–1975). У 1975–1977 рр. – співробітник науково-дослідного сектору, 1977–1978 рр. – асистент, 1982–1985 рр. – старший викладач, 1985–1989 рр. – доцент, 1989–1992 рр. – завідувач кафедри загального і російського мовознавства, 2000–2007 рр. – завідувач кафедри українознавства Харківського державного педагогічного інституту (нині національний педагогічний університет). Протягом 1992–1995 рр. працювала доцентом кафедри загального й українського мовознавства Тернопільського державного педагогічного інституту імені В. Гнатюка (нині національний педагогічний університет). Із 2007 р. – професор кафедри журналістики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

У колі наукових інтересів – синтаксис української та російської мов. Автор сучасних досліджень різнорівневої організації складного речення – формально-синтаксичної, семанти-

ко-синтаксичної та власне семантичної, результати яких збагатили синтаксичну думку обґрунтуванням структурно-семантичної єдності займенниково-співвідносних поліпредикативних конструкцій і визнанням їх як окремого типу в системі складного речення. Має наукові досягнення в галузі семантичного синтаксису і прагматики. Відома як автор ідеї про асиметричну природу синтаксичних одиниць, реалізовану в дослідженні різних за типом синтаксичних конструкцій, зокрема у висвітленні ролі цих конструкцій як фрагментів дискурсу. Створила синтаксичну наукову школу, підготувала 9 кандидатів наук. Розробляє концепцію компетентнісного навчання рідної мови. Займається проблемами розвивального навчання української й російської мов.

Автор понад 140 наукових і науково-методичних статей, 78 навчальних посібників.

Праці: Семантична організація займенниково-співвідносних речень у сучасній українській мові. – К. : НОК ВО, 1993; Займенниково-співвідносні конструкції в системі складнопідрядного речення української мови : Навч. посіб. – К. : НОК ВО, 1993; Займенниково-співвідносні речення української мови як структурно-семантичний тип // Матеріали Другого міжнародного конгресу українців : У 3 ч. – Мовознавство. – Львів, 1993; Складнопідрядне речення: предикація і номінація // Актуальні проблеми синтаксису : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 85-річчю проф. І. І. Слинька. – Чернівці : ЧДУ, 1997; Роль лексики у формуванні змісту складного речення // Лінгвістичні дослідження. Науковий вісник. – Харків : ХДПУ, 1997. – Вип. 3; Предикативне відношення в структурі одиниць малого синтаксису // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 1998. – Вип. 408; Місце семантико-синтаксичного аналізу в системних дослідженнях складного речення // Лінгвістичні дослідження. – Харків : ХНУ ім. Г. С. Сковороди, 2004. – Вип. 12; Концепція тесту загальної навчальної компетентності (ТЗНК) випускників загальноосвітніх навчальних закладів // Вісник : Тестування і моніторинг освіти. – 2009. – № 9 (у співавт.).

Л-ра: Лисиченко Л. А. Ломакович Світлана Володимирівна // Літературна Харківщина : довідник. – Харків : ХДПУ, 1996; Кафедра українознавства : Ломакович Світлана Володимирівна // Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – Харків : ОВС, 2001; Галина Васильєва. Світлана Володимирівна Ломакович // Слобожанщина. – 2001. – № 18; Ломакович Світлана Володимирівна // Професори Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Х., 2006; Verba Magistri : Мовознавство. Літературознавство. Журналістикознавство. Педагогіка. Методика. Збірник наукових праць, присвячених ювілею докт. філол. наук, проф. С. В. Ломакович. – Х., 2008; Ломакович Світлана Володимирівна // Професори Харківського національного педагогічного університету імені В. Н. Каразіна: Бібліографічний довідник. – Х. : ХНУ імені Каразіна, 2009.

НЕЛЮБА Анатолій Миколайович

(31.01.1961, с. Диканька Полтавської обл.) – учений-мовознавець, доктор філологічних наук (2008), доцент (1996).

Закінчив Михайлівську восьмирічну школу Диканського р-ну (1976); Кременчуцьке педагогічне училище (1980), філологічний факультет Харківського державного університету імені М. Горького (нині національний університет імені В. Н. Каразіна) (1986), аспірантуру при кафедрі української мови Харківського державного педагогічного інституту імені Г. С. Сковороди (нині національний університет) (1991). Учителював у Балясенській СШ Диканського р-ну. Із 1991 р. займається науково-педагогічною роботою у вишах Харкова: Харківський державний педагогічний інститут імені Г. С. Сковороди, Харківський національний університет внутрішніх справ, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Один із засновників і активних учасників Харківського історико-філологічного товариства.

Автор близько 100 публікацій із питань теорії номінації, морфеміки і словотвору, стилістики й культури мови, термінології і лексикографії, соціальних діалектів, методики викладання мови тощо. Серед цих праць монографія «Явища економії в словотвірній номінації української мови» (2007), підручники «Теорія і практика ділової мови» (1997), «Професійна мова юриста» (2002, 2009), статті «Про деякі словотвірні можливості української флексії (в аспекті функціональної стилістики)» (1995), «Тенденції в арготичному словотворі і засоби їх втілення» (2001), «Словотвірна контамінація як вияв принципу економії» (2002), «Про лінгвістичний статус мовних скорочень» (2003), «Про одне скорочування, його перебіг і наслідки (спостереження тимчасово аполітичного мовознавця)» (2004), «Новітні тенденції у словотворі й модифікація норм мови» (2005), «У підмурівок теорії номінації : термінологічно-понятійне впорядкування» (2005), «Від Президента України до сільського голови (український словотвір у виборчих перегонах)» (2006), «Римейк у словотвірній номінації» (2008), «Балотеса, дойченя, Guten Morgen-півець : чи порушують вони словотвірний спокій?» (2009), «Термінологія і захист авторського права» (2010) та ін. Укладач термінологічних словників: «Словник образотворчого мистецтва» (1996), «Словник школяра. Літературознавство» (1999), «Словник школяра. Українська мова» (1999); співавтор низки словників: «Тлумачний словник української мови» (2002, 2005), «Тлумачний словник сучасної української мови : Загальноживана лексика» (2009), «Тлумачний словник сучасної української мови : Спеціальна лексика» (2009). Започаткував укладання і видання збірок словникових матеріалів, що фіксують нові явища в лексичній і

словотворі української мови: «Лексико-словотвірні інновації (1983–2003). Словник» (2004), «Лексико-словотвірні інновації (2004–2006). Словник» (2007), «Лексико-словотвірні інновації (2007). Словник» (2009), «Лексико-словотвірні інновації (2008–2009). Словник» (2010).

У наукових доповідях і публікаціях обстоює й удосконалює ономасіологічний підхід у дослідженні й потрактуванні словотвірних явищ; з таких позицій сформулював основні типи і принципи номінації, критерії відмежування способів словотвірної номінації, запропонував нову класифікацію мовних скорочень, в основу якої покладено критерії словотвірної номінації і статус самого скорочення. Уперше обґрунтував словотвірну економію не тільки як зовнішній вияв заощадження мовних знаків, але й як заощадливість словотвірної системи з двома різновидами економії – експліцитної та імпліцитної. З'ясував механізми і перебіг економних явищ, їхні різновиди й вияви, причиново-наслідкові зв'язки, увівши до наукового обігу низку нових понять і їхніх визначень (абро-ідеографічний тип номінації, номінативне гніздо, словотвірний магнетизм, словотвірна парадигма реальна й ідеальна, спустошення парадигми, типи словотвірних моделей і т. ін.) чи уточнивши чинні (абревіатура, абревіація, утинання, контамінація, спосіб словотвору, чересчорокове словотворення, словотвірна лакуна, словотвірний неологізм і okazіоналізм та ін.). Напрацював і апробував способи лексикографічного опису дериватів-інновацій української мови.

НЕПОКУПНИЙ Анатолій Павлович

(18.03.1932, м. Полтава – 25.10.2006, м. Київ) – доктор філологічних наук (1975), професор (1991), член-кореспондент АН УРСР (нині НАН України) (1988), поет, перекладач.

Закінчив СШ № 4 м. Полтави (1950), філологічний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (нині національний університет імені Тараса Шевченка) (1955), аспірантуру при цьому ВНЗ (науковий керівник – Л. А. Булаховський) (1958). Працював літературним редактором у редакції УРЕ (1957–1959), провідним інженером у Київській державній лабораторії математичної лінгвістики (1959–1961), молодшим (1961–1965), старшим (1965–1969) науковим співробітником, завідувачем відділу романо-германського мовознавства (пізніше – відділу романських, германських і балтійських мов) Інституту мовознавства імені О. О. Потебні (1982–2006). 2004 р. обраний іноземним членом Академії наук Латвійської Республіки.

А. П. Непокупний – учений-балтист, славіст, германіст. Досліджував проблеми балто-слов'янських мовних зв'язків. Володів українською, російською, чеською, польською, литов-

ською й іншими мовами. Автор близько 300 друкованих праць, опублікованих у різних країнах світу. Надрукував збірку поезій «Золото вікон» (К. : Рад. письменник, 1989).

Нагороджений орденом Великого литовського князя Гедиміна III ступеня Литовської Республіки (1998).

Праці: Ареальные аспекты балто-славянских языковых отношений. – К. : Наук. думка, 1964; До балто-східнослов'янських мовноетнографічних взаємин (Три етюди з географії балтизмів) // Мовознавство. – 1969. – № 3; З мовної спадщини ятвягів // Мовознавство. – 1971. – № 6; Балто-севернославянские языковые связи. – К. : Наук. думка, 1976; [Гідроніми басейнів Західного Бугу і Прип'яті] // Словник гідронімів України. – К. : Наук. думка, 1979; Балтійські родичі слов'ян. – К. : Наук. думка, 1979; [Германо-балто-слов'янські ізоглоси] // Общя лексика германских и балто-славянских языков. – К. : Наук. думка, 1989; Балтійські зорі Тараса. Литва в житті і творчості Т. Г. Шевченка // «У Вільні, городі преславнім...» – К. : Дніпро, 1989; Очерки по сравнительной семасиологии германских, балтийских и славянских языков. – К. : Довіра, 2005.

Л-ра: 60-річчя члена-кореспондента АН України А. П. Непокупного // Вісник Академії наук України. – 1992. – № 3. – С. 102–103; Анатолій Павлович Непокупний (18.03.1932 – 25.10.2006) // Мовознавство. – 2006. – № 5; Анатолій Павлович Непокупний : біобібліографія до 75-річчя / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Упорядники М. І. Вакулич і А. Л. Тараненко. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008.

РІТТЕР Павло Григорович

(05.04.1872, с. Чутове Полтавської обл. – 17.04.1939, м. Харків) – літературознавець, мовознавець, сходознавець, фахівець з індійської культури та санскриту, фундатор української індології, перекладач, педагог.

Закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету (нині національний університет імені В. Н. Каразіна) (1894), у якому працював з 1897 р. (з 1921 р. професор; 1905 р. очолював кафедру порівняльного мовознавства). Володів англійською, німецькою, французькою, італійською, іспанською, давньо-, новоіндійською мовами, був «видатним знавцем музики, музичної критики» (О. І. Білецький). Студював у Берліні санскрит і порівняльне мовознавство. Один із засновників Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУАНС) (1926), засновник і член редколегії «Східного світу», директор курсів східних мов. Знавець багатьох мов та літератур Заходу і Сходу. 1893 р. одержав золоту медаль за дослідження гімнів Ріг-Веди, присвячених богові Вішну.

Упродовж 1911–1935 рр. співпрацював з енциклопедичним словником «Гранат» [підготував статті: «Брахма – Самадж» (1911), «Брахманізм» (1911), «Буддизм» (1911), «Веданта» (1911), «Дандин» (1913), «Даосизм или

торизм» (1913), «Джаганатха» (1913), «Джайнизм» (1913), «Дурвасас» (1913), «Дурга» (1913), «Дхаммапада» (1913), «Дхарма» (1913), «Дармашастри» (1913), «Каста» (1914), «Ману» (1915), «Махабхарата» (1915), «Панини» (1915), «Овсяннико-Куликовський, Д. М.» (1916), «Практик» (1916), «Тримурти» (1925), «Пурана» (1929), «Тагор Дебендранат» (1929), «Тагор Рабиндранат» (1929), «Тибетський язык и литература» (1929), «Чайтанья» (1929), «Шепелевич Лев Юлианович» (1930), «Шива» (1930), «Панчантантра» (1931), «Рада Бай (Блаватская)» (1931), «Раджагриха» (1931), «Раджапутана» (1931), «Раджастхани» (1931), «Раджпуты» (1931), «Раджендралала» (1931), «Радлов Василий Васильевич» (1931), «Рамакришна» (1931), «Рамананда» (1931), «Рамануджа» (1931), «Рамааяна» (1931), «Шлейхер, Август» (1932), «Шмидт, Иоганес» (1932), «Шрадер, Отто» (1932), «Шредер, Леопольд» (1932), «Штейнер, Рудольф» (1932), «Штейнталь, Гейман» (1932), «Шякунтала» (1932), «Шянкара» (1932), «Щербатской, Федор Ипполитович» (1932), «Санкхья» (1935), «Санскрит» (1935), «Санскритская литература» (1935), «Упанишады» (1935)], публікував статті з мовознавства, міфології, філософії, релігії, літературознавства, зокрема розвідки про давньоіндійську та новоіндійську літературу. 1961 р. побачила світ «Антологія літератур Сходу», 1982 р. – антологія давньоіндійської літератури «Голоси Стародавньої Індії» з перекладами, коментарями й примітками П. Г. Ріттера. 1904 р. вийшов друком «Краткий курс санскритской грамматики». Перекладав українською, російською, італійською мовами прадавніх та сучасних авторів (Дандін, Бхартріхарі, Колідаса, Р. Тагор та ін.). П. Г. Ріттеру належить багато перекладів із санскриту на російську мову. Із санскриту переклав українською мовою поему «Хмара-вістун» Камідаси, гімни Ріг-Веди. Чимало праць залишилися неопублікованими, серед них і «Антологія індійської літератури». У січні 1938 р. проти П. Г. Ріттера порушено кримінальну справу за пред'явленням обвинувачення в шпигунстві на користь Німеччини, Польщі, Італії, Туреччини, участі у фашистській контрреволюційній організації. Збожеволів і помер у в'язниці. 17.04.1991 р. П. Г. Ріттера реабілітовано.

Праці: Санскрит : издание общества взаимопомощи студентов-филологов Харьковского университета. – Харьков : Типо-литография С. Иванченко, 1911; Дандин и его роман «Похождения десяти юношей» // Записки имп. Харьковского университе-

та. – 1900. – Кн. 2, ч. Неофиц. ; Что такое санскрит? : пробная лекция // Записки имп. Харьковского университета. – 1900. – Кн. 2, ч. Неофиц. ; Барендт, Иоган-Готфрид // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). – Харьков, 1908; Калидаса, его время и произведение : сборник статей в честь Владислава Петровича Бузескула // Сборник Харьковского Историко-филологического Общества. Т. XXI. – Харьков, 1913–1914; Проф. I. В. Негушил (1850–1928) // Записки Харківського інституту народної освіти імені О. О. Потебні. Т. III. – Харків, 1928; Сучасний стан вивчення бенгальської мови : [Матеріали] Українського сходознавчого з'їзду Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства : 2–7 червня 1929 року. – Харків, 1929; Современные деятели науки, литературы и искусства Запада [1910–1929] : библиографический указатель. Языкознание. Т. 48. – М., 1929.

Переклади: З італійської: Кардуччи Д. Очерк развития национальной литературы в Италии (5 лекций) // Записки Харьковского университета. Приложения. – 1896. – Кн. 3 ; кн. 4. Із санскриту: Калидаса, его время и произведение; П. Облако-вестник / Megha duta / древнеиндийская элегия Калидасы / Сборник статей в честь Владислава Петровича Бузескула // Сборник Харьковского Историко-филологического Общества. – Т. XXI. – Харьков, 1913–1914; Облако-вестник / Megha duta / древнеиндийская элегия Калидасы. – Харьков, 1914; Дандин. Похождения десяти юношей / древнеиндийский роман // Східний світ. – 1927. – № 1; № 2; Ріг-Веда: чотири гімни з Ріг-Веди // Східний світ. – 1927. – № 1. – С. 186–189; Тагор Р. : 4 вірші. II Ріг-Веда : чотири гімни / пер. з бенг. і санскрит. П. Рітттер. – [Харків] : Пролетарій, 1927. – 8 с. ; Бхартріхарі : 15 стансів // Східний світ. – 1928. – № 3-4; Хмара-вістун (Megha duta) : староіндійська элегія Калідаси. – Харків, 1929. 3 палі: 3 літератури на мові Палі : Вогневе казання. Запитання Мілінди (Мілінда Панчо) // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961. 3 новоіндійських мов: 3 Рабиндраната Тагора : вірші // Бюлетень Всеукраїнської Асоціації сходознавців. – 1926. – № 1; Тагор Р. : вірші // Східний світ. – 1927. – № 1; Із збірника «Гітанджалі» // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961.

А-ра: Антологія літератури Сходу. – Х., 1961; Грицай С. Павло Григорович Ріттер – фундатор української національної індології : Бібліографічний покажчик із творчого спадку вченого та література про нього // Рідний край : Альманах Полтавського державного педагогічного університету. – 2010. – № 2; Доценко Р. Український індолог // Вітчизна. – 1972. – № 5; Енциклопедія українознавства : В 11 т. / Гол. ред. В. Кубійович. – Львів, 1999–2003. – Т. 7; Ротач П. Колоски з літературної ниви : Короткий літературний календар Полтавщини. – Полтава : Полтав. літератор, 1999; Шмиголь Саліма. Видатний син Чутівщини // Полтавський вісник. – 2013. – 25 січня.

